

FRIEDRICH ENGELS ȘI LEGĂTURILE CU SOCIALIȘTII ROMÂNI REFLECTATE ÎNTR-O EXPOZIȚIE OMAGIALĂ LA WUPPERTHAL (R.F.G.)

de CLAUDIA CLEJA STOICESCU

Cu ocazia aniversării a 150 de ani de la nașterea marelui întemeietor al socialismului științific au avut loc, în orașul său natal Wuppertal, o serie de manifestări științifice de mare prestigiu, printre care și o expoziție omagială închinată vieții și operei sale, deschisă chiar într-una din bătrânele case ale familiei Engels.

O mare întâlnire între istoricii din vestul și estul Europei în cadrul unei Sesiuni științifice ce s-a ținut cu acest prilej tot aici, iar expoziția, pe care o vom prezenta pe scurt, urma să aducă prin obiecte și documente originale, atât o subliniere a complexei personalități a lui Friedrich Engels, cit și a contribuției acestuia la elaborarea socialismului științific și la conducerea mișcării muncitorești internaționale.

Încercarea de a prezenta diferențiat personalitatea lui Fr. Engels, detașată oarecum de „umbră” marelui prieten și colaborator Karl Marx, a făcut din inițiativa organizatorilor nu numai un act de „orgoliu” local și național, dar și un act de cultură prin interesantele contribuții și noutăți aduse din arhivele familiei și ale prietenilor, pentru a contura mai bine și a face cunoscută o biografie celebră, eliberată de clișeele alb-negru pe care le dau deseori istoricii.

Interesante sînt și precizările sau sublinierea unor fapte și idei de către însuși Fr. Engels, prin „glasul” corespondenței sale sau al unor manuscrise ale lucrărilor sale, care sînt redată în compeltarea unuia sau altuia dintre momentele prezentate.

Expoziția a fost organizată prin colaborarea unor institute de prestigiu, ca : Institutul de Sociologie din Amsterdam, muzee, biblioteci, arhive orășenești și ale familiei, din R.F.G. sau străinătate, care au pus la dispoziția organizatorilor un foarte bogat material documentar, uneori inedit.

În expoziție sînt prezentate capitole însemnate din drumul vieții și creației lui Fr. Engels, pe baza unei tematici ce subliniază evoluția acestei excepționale personalități, a cărei operă face parte din capodoperele spiritului uman și personifică nu numai forța de creație a unei națiuni sau popor, ci a unei întregi clase — clasa muncitoare.

Ca un prolog al expoziției este prezentarea familiei, a locului natal, a tradițiilor locale, a copilăriei și adolescenței, expoziția introducîndu-ne în mediul social și natural în care și-a conturat personalitatea Fr. Engels în primele decenii ale secolului trecut.

Un alt capitol important este afectat documentelor, fotografiilor și scrisorilor expuse aici, din care reiese descrierea casei natale, a școlii primare urmată în Barmen, a primelor încercări literare, poezii încadrate de desene originale din anii adolescenței, scrisorile din această perioadă adresate celei mai iubite surori ale sale Marie, ba chiar și o piesă într-un act *Die Verkleidung*.

Un subiect aparte al tematicii îl constituie *Prietenia cu Karl Marx*.

Pe baza unor fotografii de familie și scrisori sînt prezentate momentele importante ale acestui capitol al vieții celor doi mari bărbați, de la momentul reîntîlnirii al primei lor întâlniri în anul 1842 la reîntîlnirea din vara anului 1844 în Paris,

cînd au ajuns la concluzia că au vederi comune în toate problemele teoretice și că pot colabora în vederea elaborării unor lucrări, fapt ce datează din acest moment.

Alături de fotografiile din albume de familie, alături de familia lui K. Marx și fiicele acestuia, interesante sînt cele două „confesiuni”, în care prin exprimarea telegrafică a unor preferințe și gusturi se conturează foarte distinct cele două personalități geniale, dar foarte deosebite între ele.

La acest capitol este subliniat și sprijinul material și spiritual pe care Fr. Engels i l-a acordat lui K. Marx, ajutîndu-l atît cu importante sume de bani ca să se poată dedica în întregime operei *Capitalul* și conducerii mișcării muncitorești internaționale, fără a avea grija existenței, cît și îndeosebi sprijinului spiritual, dat fiind că Fr. Engels se exprima într-un limbaj clar și lesne de înțeles, ceea ce a făcut ca multe dintre lucrările marxismului să poată fi cunoscute de pătri largi și mai ales de către muncitori, datorită tocmai acestei deosebite însușiri.

Este subliniat și faptul că Fr. Engels, datorită unei modestii înnăscute, prefera să rămînă de multe ori în umbra marelui său prieten, așa cum recunoștea și într-o scrisoare pe care a scris-o, la 14 martie 1883, în Londra, lui Wilhelm Libknecht: „Was wir alee sind, wir sind es durch ihn und was die heutige Bewegung ist, sie ist es seine theoretische und praktische Tätigkeit; ohne ihn sassen wir immer noch im Unrat der Konfusion“.

Un loc aparte l-a ocupat în prezentare activitatea revoluționară a lui Friedrich Engels și elaborarea primelor sale lucrări, legate de practica revoluționară și de cunoașterea personală a realităților sociale.

Elaborarea lucrării *Situația clasei muncitoare din Anglia*, de pildă, se leagă în expoziție de prezentarea unei importante faze din viața lui Fr. Engels, perioada anilor 1842—1844, cînd lucrînd la firma tatălui său, Ermen & Engels din Manchester, a venit în contact direct cu marile probleme ale timpului și a cunoscut marea capital și marea industrie bazată pe exploatarea nemiloasă a clasei muncitoare.

Aici și-a adîncit studiile de economie politică și a aprofundat pe socialiștii utopici, ca apoi să treacă la redactarea primelor sale lucrări, cum au fost *Însemnările la o critică a național-economiei*, acea „genială schiță”, cum a anumit-o Marx, în care „se face simțită trecerea sa de la idealism la materialism, de la democratism la comunism”, pe care unele articole anterioare o anunțaseră.

În domeniul practicii revoluționare, aceasta este prezentată în capitole ca: „Primele întîlniri comuniste în Elberfeld”, „Perioada de lucru în Comitetul de corespondență comunist din Bruxelles”, „Activitatea la conducerea Ligii Comuniștilor”, „Acțiunile din timpul revoluției de la 1848—1849”, „Activitatea ca redactor al «Noii gazete renane»”, „Activitatea în rîndul Comisiei Centrale a Uniunii Muncitorilor din Elveția” etc.

Interesante sînt și scrisorile originale și unele manuscrise, inedite la acea dată, care vorbesc despre activitatea de creator al unor importante opere ale socialismului științific și de permanenta legătură și colaborare în acest domeniu cu K. Marx.

K. Marx, anunțîndu-i terminarea primului volum al *Capitalului*, îi scria de pildă în 18 august 1867 că „...Ohne Deine Aufopferung fiir mich konnte ich unmöglich den ungeheuren Arbeiten zu den 3 Bänden machen”. După moartea lui K. Marx, scrisorile prietenilor comuni dovedesc munca uriașă depusă de Fr. Engels pentru a publica cele două volume ale capitalului (ultimele), renunțînd la propriile planuri de lucru și la activitatea științifică proprie, ceea ce a făcut ca creațiile celor doi mari prieteni să fie mereu împreună amintite.

În vastul capitol al activității revoluționare a lui Fr. Engels, amplu prezentat printr-o foarte bogată documentație, se înscrie și un penultim subcapitol, cu titlul *Berater der internationalen Arbeiterbewegung* (Conducător al mișcării muncitorești internaționale).

La acest capitol apar legăturile sale cu mișcarea muncitorească internațională, ca conducător al Internaționalei I și apoi, după moartea lui K. Marx, ca inițiator și conducător al Internaționalei a II-a, în sînul căreia a depus o muncă intensă pentru orientarea marxistă a acesteia, pentru înfringerea tendințelor oportuniste.

Friedrich Engels, după cum reiese dintr-o imensă corespondență, se interesa îndeaproape de dezvoltarea mișcării muncitorești din fiecare țară, de creșterea influenței socialismului științific asupra mișcării organizate a clasei muncitoare.

Pe lângă alte preocupări în sensul acestora, el a urmărit de aproape mișcarea muncitorească din România, a întreținut relații cu militanții săi revoluționari, a nutrit simpatie pentru lupta poporului român în vederea eliberării naționale, a formării statului național și cuceririi independenței.

Lui Fr. Engels, după cum scria mai târziu V. I. Lenin, i se adresau pentru sfaturi „spaniolii, românii, rușii, care trebuiau să-și chibzuiescă și să-și măsoare primii lor pași”¹.

Ideile revoluționare ale lui K. Marx și Fr. Engels au pătruns — așa precum o cunoaștem — foarte devreme în România, răspîndindu-se la începuturile afirmării acestora pe plan internațional.

Terenul fertil găsit în țara noastră pentru însușirea socialismului științific era pregătit de dezvoltarea mișcării muncitorești și socialiste în condițiile dezvoltării luptelor sociale, în care revendicările sociale se împleteau cu cele de ordin politic și național, și ideile aveau tradiții adinei în existența unei gândiri democratice și progresiste de o factură materialistă în știința și literatura sec. al XIX-lea.

„Mișcarea socialistă română — după cum aprecia dr. Cr. Racovski, care în aceea vreme reprezenta social-democrația bulgară — se prezenta atunci ca o putere unită și de temut, către care noi, care lucram în celelalte țări balcanice, ne îndreptam privirile cu simpatie și respect”. „Partidul socialist român era el însuși mîndru de a servi ca pionier al ideilor socialiste în Orientul european...”².

Poate tocmai acesta a fost motivul pentru care întemeietorii gândirii marxiste și-au ațintit privirile cu atîta interes asupra mișcării muncitorești din România.

Ei au urmărit îndeaproape mersul evenimentelor din această țară, studiindu-i istoria, ceea ce i-a făcut să afirme într-un moment de criză al anilor 1853—1854 că „naționalitatea valahă ar putea să joace un rol important în rezolvarea definitivă a problemei acestor teritorii...”.

Toate aceste lucrări bine cunoscute sînt întărite și de prezența socialiștilor români în cadrul expoziției de la Wupperthal, poate nu așa amplu cum ar fi meritat, dar foarte reprezentativ.

Pe lângă o bogată corespondență și fotografiile unora dintre conducătorii mișcării muncitorești și primii traducători ai unor lucrări ale sale din Anglia, Franța, Viena, Rusia, apar și socialiștii români³.

Iată-l pe Ioan Nădejde, sub a cărei fotografie am putut citi : „Socialist român, care a tradus unele lucrări ale lui Engels în românește”, iar alături este expusă scrisoarea din 4 ianuarie 1888 adresată de Engels militanților socialisti români, prin care aprecia în mod deosebit spiritul de orientare, în lumina marxismului, a activității socialiștilor români. Este subliniat și redat pasajul în care se scria : „...Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mînunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și America — este vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx”.

Este cunoscut faptul că lucrarea lui Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului* a fost printre primele traduceri din lume, așa cum recunoștea chiar autorul ei, fiind „tradusă mai întîi în italienește, apoi în românește, în revista ieșeană „Contemporanul”, septembrie 1885—mai 1888”.

O altă prezență tot atît de valoroasă este și figura lui Panait Mușoiu (1864—1944). Sub fotografia lui am citit : „Socialist român, redactor al ziarului „Munca”, traducător al mai multor opere ale lui Marx și Engels în românește, printre altele *Manifestul Partidului Comunist și Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*”. Iată că alături apar și cele două lucrări : *Manifestul Partidului Comunist*, apărut în 1892 la Iași, pentru prima dată tradus la noi de Panait Mușoiu, precum și *Socialism utopic și socialism științific*, apărut la București, în 1891, traducerea românească a ediției franceze a lucrării lui Fr. Engels *Entwicklung des Sozialismus*.

¹ V. I. Lenin, *Marx-Engels, marxism*, ed. a II-a, Edit. P.M.R., București, 1949, p. 62—63.

² Al. Tănase, *Engels și dezvoltarea mișcării socialiste în România*, „Anale de istorie”, an. XVII, nr. 1/1971, p. 159—160.

³ Friedrich Adolph Sorge, Edward Aveling, Eleanor Marx Aveling, Emile Vandervelde, Paul Lafargue, Marie Edouard Vaillant, Leo Frankel, G. W. Plechanov, P. L. Lanucow.

Cu prilejul publicării celor două lucrări și apoi al reeditării lor a avut loc o corespondență între traducător și autor, acesta fiind rugat să mai scrie o prefață la cele două lucrări, ceea ce Fr. Engels este nevoit să refuze printr-o scrisoare datată la 20 martie 1894, în care arăta cât este de ocupat cu pregătirea pentru tipar a volumului al III-lea al *Capitalului* lui Karl Marx.

Cu tot acest motivat refuz, Fr. Engels îl sfătuiește pe P. Mușoiu ca „la traducerea cărților germane să nu luați ca bază versiunea lor franceză”. Engels remarcase însă și această traducere, scriind în 1883: „...prietenii noștri germani au publicat broșura în limba în care ea a fost scrisă inițial. De atunci au fost publicate traduceri în limbile italiană, rusă, daneză, olandeză și română...”.

Mai apare în expoziție și lucrarea lui Friedrich Engels, *Tactica Social-Democrației* (introducere la ediția nouă a scrierii lui Marx, *Luptele de clasă în Franța de la 1848 până la 1850*), cu o prefață de Ioan Nădejde, apărută la București în 1895.

Important de remarcat este faptul că în prefața la lucrarea lui K. Marx, *Luptele de clasă în Franța de la 1848 până la 1850*, Friedrich Engels amintea faptul că România este una dintre țările „unde socialiștii sînt reprezentați în Parlamente”.

Iată deci că într-un complex de materiale diferite, din mai multe țări cu o mare tradiție în mișcarea muncitorească, locul și rolul socialiștilor români care i-au cunoscut și tradus lucrările se detașează, întărind și pe această cale aprecierile pe care clasicii marxismului le-au făcut la adresa poporului român.

Legăturile cu socialiștii români i-au făcut să cunoască și mai bine realitățile vieții politice românești, pe care Fr. Engels le urmărea și din publicațiile ce-i veneau periodic din România.

El a încercat încă din tinerețe să învețe românește și a scris relativ mult despre poporul român, despre strămoșii săi și despre evenimente de mare importanță din istoria noastră, ca momentul 1848, lupta pentru unire și pentru neatințare.

El a inițiat și întreținut relații cu numeroși socialiști români, fie prin corespondență, fie personal.

Iată și o scrisoare a lui Fr. Engels adresată lui Lafargue în august 1889, aflată de asemenea în expoziție, în care îi relata acestuia că este atât de ocupat încît nu poate să-i scrie liniștit, fiind întrerupt de diferite vizite ale socialiștilor străini, printre care și de „un socialist român care îi cere ajutor imediat”. Era vorba de vizita lui Ion Panaitescu la Fr. Engels, pe care Ioan Nădejde îl trimisese scurt timp după Congresul de constituire a Internaționalei a II-a de la Paris.

De asemenea, privind fotografia lui Fr. Engels în timpul Congresului Internaționalei a II-a de la Zürich, din august 1893, unde apare alături de dr. Simon, Clara Zetkin, Julie Bebel, August Bebel și soții Bernstein, mi-au revenit în minte amintirile lui C. Dobrogeanu-Gherea, care mărturisea că l-a întîlnit aici și i-a „strîns mîna zicîndu-i: «La revedere, peste trei ani la Londra!», la care Engels a răspuns cu glas obosit: «Cine știe, trei ani e vreme lungă și eu sînt bătrîn»”⁴.

O previziune tristă, care se realizează la 5 august 1895, la ora 22,30, cînd firul vieții lui Fr. Engels s-a curmat, îndoliind întreaga clasă muncitoare.

La morătea lui, pe care socialiștii români au deplîns-o cu sinceritate, se recunoștea deschis: „Noi, din România, încă am avut a ne cere sfatul lui Engels în mai multe chestii”⁵.

Așa cum rezultă și din această expoziție, lucrările clasicilor socialismului științific au fost cunoscute foarte de timpuriu în România, imediat după apariția lor, mai întîi în limba germană și apoi și în traduceri în limba română, mai întîi fragmentar și apoi integral.

Însuși Fr. Engels, așa cum am arătat mai sus, a remarcat în scrierile sale faptul că românii i-au tradus lucrările printre primii, așa cum s-a întîmplat cu *Originea familiei...*, *Manifestul Partidului Comunist* sau *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* și altele.

Relațiile cu socialiștii români au fost active și au contribuit la dezvoltarea mișcării muncitorești din România pe de o parte, și la cunoașterea realităților din mișcarea noastră muncitorească de către K. Marx și Fr. Engels, pe de altă parte.

Importanța acestor relații bilaterale este subliniată și de faptul că, în cadrul unui material atât de bogat și variat expus, un mare loc îl ocupă și reflectarea acestora în ansamblul relațiilor cu conducători ai mișcării muncitorești din marile țări ale Europei, cu bogate tradiții revoluționare.

⁴ „Lumea nouă literară și științifică”, din 31 iulie 1895.

⁵ „Lumea nouă”, din 2 august 1895.

**FRIEDRICH ENGELS ET LES LIAISONS AVEC LES
SOCIALISTES ROUMAINS RÉFLÉTÉES DANS UNE
EXPOSITION QUI LUI RENDAIT HOMMAGE
A WUPPERTHAL (R.F.A.)**

R é s u m é

L'auteur présente l'exposition de Wuppertal, ville natale de Fr. Engels, qui a été inaugurée à l'occasion des 150 ans depuis la naissance du grand fondateur du socialisme scientifique, au cadre de plusieurs manifestations commémoratives de grande ampleur.

La personnalité de Fr. Engels se détache de „l'ombre“ de son grand ami et collaborateur Karl Marx, à l'aide des nouveautés et des contributions apportées par quelques matériaux inédits conservés dans les archives de la famille et des amis et prêtés des grands instituts de sociologie d'Europe, des musées, bibliothèques, archives des villes et de la famille.

Chapitres séparés de l'exposition et de la présentation reflètent des moments importants de la vie de Fr. Engels, de l'élaboration de son oeuvre scientifique intimement liée à l'activité révolutionnaire pratique. Un chapitre séparé le constituait aussi la présentation de l'activité de Fr. Engels comme dirigeant du mouvement ouvrier international.

Au cadre de ces préoccupations il s'est intéressé aussi par le mouvement ouvrier de Roumanie, chose reflétée dans l'exposition de Wuppertal où on présente aussi ses relations avec les militants socialistes roumains et son intérêt envers les problèmes majeurs de l'histoire de la Roumanie.

L'auteur accorde une particulière attention à ce chapitre de l'exposition où apparaissent non seulement les figures de certains militants socialistes très importants tels que Ioan Nădejde ou Panait Mușoiu, mais aussi la correspondance de ceux-ci avec Fr. Engels et les premières traductions de ses oeuvres en Roumanie qui s'inscrivent parmi les premières traductions effectuées dans le monde.